

Kansallisen perus- ja ihmisoikeusohjelman valmistelun seminaari- ja kuulemistilaisuus 4.2.2016

Anna Metteri

Sosiaalityön yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto

Eläkeväliinputoajien oikeusturvan puute ja joitakin perusturvan ongelmia

Niiden työkyvyttömiä ihmisten tilanne, jotka ovat saaneet hylkäävän päätöksen työkyvyttömyyseläkehakemukseensa, mutta jotka eivät todistettavasti kykene työhön eivätkä ole asiantuntija-arvioiden mukaan kuntoutettavissa työkykyisiksi, on perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien vastainen, kohtuuton. Näitä ihmisiä kierrätetään palvelujärjestelmässä uudelleen arvioitavana vuosikausia, jopa 9 vuotta, minä aikana elämän epävarmuus ja institutionaalisen syrjinnän kokemus kuluttavat ihmisen voimavaroja niin, että moni päätyy lopulta työkyvyttömyyseläkkeelle psykiatrisin perustein. Kelan vuonna 2005 toteuttamassa kokeilussa (Virta & Lahtela 2005) eläkkeenhakijan oman arvion ja vakuutuslääkärin arvion yhteinen vertaileva käsittely muutti vakuutuslääkärin kannanoton hylkäävästä myönteiseksi puolessa uudelleen arvioituista tapauksista (diagnoosina tuki- ja liikuntaelinsairaus tai mielenterveyden häiriö). Voimme tuon kokeilun pohjalta päätellä, että mahdollisesti näissä diagnoosiluokissa puolet vakuutuslääkäreiden kielteisistä päätöksistä ovat perusteettomia. Saadusta näytöstä huolimatta vertailevan arvioinnin mallia ei kuitenkaan ole otettu käyttöön vakuutuslääkäritoiminnassa. Ihmisen subjektiivinen kokemus toimintakyvystään jää huomiotta. Hylkäävän päätöksen saaneen on usein mahdotonta saada kielteiseen päätökseen muutosta valittamalla, koska toiminnan lähtökohtana on ajatus eläkevakuutusratkaisujen virheettömyydestä. Virheettömyysoletuksen takia valittajalta vaaditaan aina uutta näyttöä. Kun kaikki näyttö on jo aiemmin esitetty monen asiantuntijan lausunnon, uutta, entisestä ratkaisevasti eroavaa näyttöä on valituksen tueksi mahdotonta hankkia. Eläkeväliinputoajien huono tilanne liittyy myös sairastavien ihmisten heikkenevään sosiaaliturvaan ja perusturvan tason mataluuteen, mikä on laajemminkin perusoikeuskysymys. Kasvavat sairastamiskustannukset ja perusturvan mataluus vaikeuttavat ennen kaikkea nuorena sairastuneiden ja vammaisten henkilöiden arkea, kun heille ei ole kertynyt ansioihin perustuvaa sosiaaliturvaa. Yksi perusoikeuksien häpeäpilkku eläkelainsäädännössä on niin ikään kansaneläkkeen 300 päivän karenssi (Kel 15§). Tulottomat, työkyvyttömäksi todetut ihmiset joutuvat odottamaan kansaneläkettään 300 päivää sairastumisestaan ja joutuvat tänä aikana anomaan elantonsa

toimeentulotukena. Tämä on yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien ihmisten syrjäyttämistä, jolle on vaikea löytää mitään oikeudellista tai sosiaalipoliittista kannustinperustetta.

Lasten oikeudet eron jälkeisessä tilanteessa

Lasten oikeudet ja lapsen edun huomioonottaminen eron jälkeisessä oikeuslaitoksen ja viranomaisten päätöksenteossa jäävät usein vähälle huomiolle. On kertynyt johtopäätösten kannalta riittävästi sekä tutkimustietoa että asiantuntijoiden ja kansalaisten kokemuksia siitä, että meidän oikeuslaitoksemme yhdessä lastensuojelun kanssa voi joissakin tapauksissa vakavasti rikkoa lasten oikeuksien sopimusta ja lastensuojelulakia. Lasten asianmukainen kuuleminen ja lasten näkökulman huomioiminen voidaan laiminlyödä oikeuteen päätyvässä riitaisessa eroprosessissa ja sitä seuraavassa huolto- ja tapaamisriidassa tai eron jälkeisessä vainoamisessa. Tällöin viranomaiset jättävät hyödyntämättä muiden viranomaisten ja asiantuntijoiden tietoa ja osaamista, kuten psykiatrisen konsultaation mahdollisuuksia. Esimerkiksi narsismin tunnistaminen asianmukaisin tutkimuksin voisi auttaa päätöksentekoa monissa pitkään jatkuvissa riitatapauksissa. Vaikka lasten oikeuksien rikkominen olisi poikkeus yleisestä käytännöstä, se ei poista asian vakavuutta. Asianajajalla, poliisilla tai huolestuneilla kansalaisilla ei näytä olevan lain suomaa keinoa puuttua ajantasaisesti meneillään olevaan viranomaisprosessiin ja pitkään oikeudelliseen prosessiin edes silloin, kun huoli lapsen tilanteesta kasvaa suureksi. Tällä hetkellä ratkaisut käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa voivat riippua täysin siitä, kumpi asianajajista voittaa kilpailun oikeusistunnossa eikä lapsia kuulla päätöksenteossa. Merkittävä parannus lasten oikeuksien huomioimiseen olisi perheoikeusjärjestelmä, jossa oikeuden ratkaisut olisi mahdollista tehdä lasten tilanteen huomioimisen kannalta nykyistä asiantuntevammin.